

Tarragona

50 indrets amb encant

Textos
Antoni Jordà Fernández
Fotografies
José Carlos León Ercilla

Cossetània Edicions

• Col·lecció Khroma - 4 •

Tarragona

50 indrets amb encant

Textos
ANTONI JORDÀ FERNÁNDEZ

Fotografies
JOSÉ CARLOS LEÓN ERCILLA

Cossetània EDICIONS

AJUNTAMENT DE TARRAGONA

Tarragona 2016
Candidatura de Catalunya a la Capital Europea de la Cultura

01-17 - 50 llocs tgn.indd 3 9/2/09 14:34:46

Primera edició: març del 2009

Edita: Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 - 43800 VALLS
Tel. 977 60 25 91
Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

© dels textos: Antoni Jordà Fernández
@ de les fotografies: José Carlos León Ercilla (excepte pàgines 78 i 79)
© de l'edició: Cossetània Edicions

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Formes Gràfiques Valls, SA

ISBN: 978-84-9791-453-6

Dipòsit legal: T-69-2009

01-17 - 50 llocs tgn.indd 4 9/2/09 14:34:47

Índex

1. L'amfiteatre 18

2. L'antic Ajuntament.....20

3. L'antic hospital de Santa Tecla 22

4. L'antiga Universitat Laboral 24

5. El balcó del Mediterrani i el monument a Roger de Llúria..... 26

6. El barri jueu 28

7. La capella de Sant Magí 30

8. La capella del Santuari de Nostra Senyora del Sagrat Cor (Jesús i Maria).... 32

9. La capella de Sant Pau, el Seminari i el palau Arquebisbal..... 34

10. El carrer de la Merceria..... 36

11. La casa Canals..... 38

12. La casa Castellarnau..... 40

13. La casa de la Generalitat.....42

14. La casa Montoliu.....44

15. El castell de Masricart.....46

01-17 - 50 llocs tgn.indd 5 9/2/09 14:34:49

16. El castell de Tamarit i el castell de Ferran..... 48

17. La catedral..... 50

18. El retaule major de la catedral 52

19. El circ romà 54

20. L'antic escorxador..... 56

21. Les festes de Santa Tecla 58

22. El fortí de la Reina i el fortí de Sant Jordi..... 60

23. El fòrum de la colònia i el teatre romà 62

24. El fòrum provincial..... 64

25. El monument als Herois de 1811, o dels Despullats..... 66

26. El mercat 68

27. El mausoleu i la vil·la romana de Centcelles (Constantí) 70

28. La vil·la romana dels Munts (Altafulla) i l'arc de Berà (Roda de Berà)..... 72

29. El monument als Castells..... 74

30. Les muralles..... 76

31. La necròpolis paleocristiana..... 78

32. El palau de la Diputació..... 80

33. L'Ajuntament..... 82

01-17 - 50 llocs tgn.indd 6 9/2/09 14:34:52

34. La pedrera del Mèdol 84

35. La plaça de braus 86

36. La plaça de la Font..... 88

37. La plaça del Pallol i l'antiga Audiència 90

38. Les platges..... 92

39. L'aqüeducte romà o pont del Diable..... 94

40. El port comercial..... 96

41. El portal del Roser..... 98

42. El portal i la creu de Sant Antoni 100

43. El Pretori o castell del Rei 102

44. La Rambla Nova, eix de la ciutat 104

45. La Rambla Nova i els seus edificis..... 106

46. El Serrallo 108

47. La Setmana Santa..... 110

48. La sotsdelegació del Govern..... 112

49. El teatre Metropol 114

50. La torre dels Escipions 116

01-17 - 50 llocs tgn.indd 7 9/2/09 14:34:55

Pòrtic

Qualsevol pretensió de resumir la història d'una persona, d'una ciutat, d'un país, etc. és sempre una càrrega feixuga, segurament impossible d'abastar. Són moltes les coses a dir, i moltes més encara les que cal deixar al marge perquè l'espai és sempre i per definició limitat… Quan traslladem aquesta pretensió seleccionadora als llocs singulars, o monumentals, o històrics, o totes les coses alhora, ens trobem amb una munió d'espais, cases, edificis, monuments, carrers, etc. que per ells mateixos formen part del nostre record i, per tant, de la nostra pròpia història.

Tarragona: 50 indrets amb encant és el resultat d'una història de més de dos mil dos-cents anys, que ha arribat fins a nosaltres com un llegat que passa de generació en generació. Però és un llegat que no ha arribat intacte: cada generació l'ha transformat al seu gust, interès o necessitat. Per això, la ciutat de Tarragona és avui una ciutat viva, hereva d'una tradició que l'ha anat formant durant els segles fins arribar a la seva situació actual.

Però, com s'ha arribat a la Tarragona d'avui? Quin ha estat el camí seguit?

Segurament amb mereixement, la història de Tarragona es confon, sovint, amb la Tàrraco romana, tal fou l'empremta que hi va deixar la Roma conqueridora i civilitzadora. Fent ombra als primers pobladors ibers, gairebé oblidats, les legions romanes dels Escipió s'instal·laren a partir del 218 aC sobre un petit turó prop del mar, i donaren pas a la fundació de la que seria la capital de la província Tarraconense, que en època de Juli Cèsar rebé la categoria de colònia amb el nom de Colonia (Iulia) Urbs Triumphalis Tarraconensis. La fortalesa de l'Imperi Romà fou també la fortalesa de Tàrraco; durant segles fou capital administrativa i religiosa de bona part d'Hispània, i per fer honor a aquesta categoria la ciutat rebé el suport necessari per a edificar de forma monumental. En efecte, en un perímetre emmurallat de gran volada, la ciutat bastí conjunts que en la seva època ja devien ser monumentals: teatre, amfiteatre, circ, fòrums, etc., sense oblidar les edificacions situades més enllà de la ciutat, però que evidenciaven el seu radi d'influència: l'aqüeducte, les vil·les romanes de Centcelles o dels Munts, la torre dels Escipions, l'arc de Berà… Fins i tot una necròpolis immensa que avui, gairebé dos mil anys després, encara sorprèn per la seva extensió.

Amb la desaparició de l'Imperi Romà, les edificacions existents, tant les més conegudes i celebrades com les més humils, passaren a tenir noves destinacions i aprofitaments. De fet, si alguna característica mil·lenària poden tenir els tarragonins és el seu caràcter eclèctic, que s'adequa a totes les circumstàncies, bones o no tan bones, que es van presentant a la vida, i que fa que aprofitin de nou tot el que pot tenir interès o utilitat. Així, en època de les guerres Sertorianes, inicialment els de Tàrraco donaren suport a Sertori, però quan fou derrotat per Gneu Pompeu Magne canviaren de bàndol i edificaren un monument amb una làpida (any 71 aC) en honor al general. Anys després, Juli Cèsar derrotà els pompeians a Ilerda (any 49 aC), i quan s'apropava a la ciutat els tarragonins retiraren el monument a Pompeu, i la mateixa làpida fou reescrita al revers en honor a Publi Muci Escèvo-

01-17 - 50 llocs tgn.indd 10 9/2/09 14:35:14

Detall del paviment del carrer d'en Granada.

la, lloctinent victoriós de Cèsar (i nebot de Pompeu Magne)... Més exemples: explica Quintilià que, anys després, els tarragonins volgueren congraciar-se amb l'emperador August, tot dient-li que, a l'altar erigit en honor seu, hi havia crescut una palmera, símbol de la victòria, a la qual cosa algú respongué des de Roma que l'altar devia estar en desús des de feia molt de temps...

En època medieval, i després de la Reconquesta cristiana al segle XII, la ciutat comença una nova etapa que la consolida com un punt de referència indiscutible tant des del punt de vista religiós com administratiu: la seu arquebisbal no té solament un aspecte religiós, sinó també d'administració i govern d'un territori enmig del món feudal. Tarragona torna a néixer després de l'intermedi musulmà, de llarga durada (uns quatre-cents anys), però, sorprenentment, sense cap petjada perdurable. La ciutat medieval neix i creix en un espai molt més petit que la Tàrraco romana, però aprofita molts dels materials dels seus antics edificis i monuments per a bastir noves cases o edificis, o fins i tot esglésies i la mateixa catedral, obra magna per les seves pro-

01-17 - 50 llocs tgn.indd 12 9/2/09 14:35:31

porcions per a una ciutat petita i no gaire poblada (en algunes èpoques arribà als quatre mil habitants) com era la Tarragona medieval. I s'aprofiten no solament les pedres, sinó també les tradicions: casualitat o no, les dates litúrgiques de celebració dels dos copatrons de la ciutat, santa Tecla i sant Magí, coincideixen amb les dues dates més significades de la vida de l'emperador Octavi August: la seva naixença (23 de setembre del 63 aC), i la seva mort (19 d'agost del 14 dC).

A poc a poc, la ciutat creix, amplia el seu espai: eixampla les muralles, basteix noves torres de defensa, fins i tot edifica convents i esglésies més enllà de la protecció dels murs defensius. La petita noblesa local compra solars i edifica les seves cases senyorials, i els carrers prenen el nom dels oficis o del nivell social dels seus veïns: Merceria, Ferrers, Cavallers, etc. Si l'arquebisbe, com a senyor de la ciutat junt amb el rei, és una institució molt sòlida i potent des del segle XII, la ciutat, amb el seus representants, emergeix com a entitat política i jurídica diferenciada des del segle XIII aproximadament. Els seus cònsols, elegits de forma més o menys directa o influenciada pels gremis, confraries i altres corporacions, representaven la ciutat i els interessos dels seus habitants davant l'arquebisbe i el rei. De vegades les relacions foren tenses, molt tenses, com quan la ciutat s'oposà al rei en diverses guerres; tanmateix, la ciutat sempre buscà mantenir els seus principis i lleialtats, salvant, però, la vida i les propietats dels seus habitants. Val a dir que les capitulacions i rendicions foren sempre un mal menor comparat amb els setges ferotges que els tarragonins van sofrir en alguna ocasió (per exemple, durant la Guerra del Francès el 1811).

La presència de Roma, l'acció de la Reconquesta i la configuració jurídica de la ciutat són factors que cal tenir presents en la història de Tarragona. Tanmateix, resta un altre element sense el qual no s'acaba d'entendre com ha evolucionat la ciutat, especialment en els darrers segles: el port. L'activitat portuària és molt antiga, certament: ja en època romana el port de Tàrraco constituïa una base important del desenvolupament econòmic de tot el territori. En època medieval i moderna, el port de Tarragona veié limitada la seva consolidació per la presència del molt actiu

L'amfiteatre i la mar Mediterrània.

01-17 - 50 llocs tgn.indd 13 9/2/09 14:35:43

i ben protegit (naturalment i políticament) port de Salou. Però des de finals del segle XVIII i durant tot el segle XIX, el port de Tarragona i la ciutat actuen de forma osmòtica, donant-se impuls mútuament: el port serveix a la ciutat per a fixar la capitalitat política i administrativa provincial (1822), per a potenciar una nova zona de desenvolupament urbanístic i per a impulsar diversos sectors econòmics. I la ciutat serveix al port per a ampliar i millorar les seves instal·lacions, per a trobar noves rutes d'intercanvi, per a consolidar-lo com un dels ports més actius de la Mediterrània.

Tarragona creix en tots els sentits durant el segle XIX i fins al primer terç del segle XX. Després de la guerra napoleònica i dels seus estralls, a poc a poc la ciutat augmenta la seva població i trenca els lligams que limitaven la seva expansió urbana i econòmica: les muralles són enderrocades, i la Rambla Nova neix a mitjan segle XIX com a signe i símbol de la nova etapa que la ciutat vol viure. Les cases, els monuments, etc. que s'hi bastiren són una mostra d'aquesta visió de futur i d'expansió urbana, de tal manera que avui, al segle XXI, la Rambla Nova continua sent l'artèria principal de la ciutat, que va des del mar i el seu balcó del Mediterrani fins a tocar al riu Francolí, on la Torre dels Vents posa fita al vent de mestral que senyoreja de tant en tant la ciutat.

La Guerra Civil del 1936 fou una interrupció dramàtica d'aquest procés, de la qual Tarragona es recuperà molt lentament i amb enormes dificultats. L'expansió demogràfica, econòmica i urbanística pren una embranzida notable als anys seixanta, quan la instal·lació d'un polígon industrial petroquímic provoca un gran creixement demogràfic que transforma la ciutat. I Tarragona, com ha fet en tota la seva història, s'adequa i s'adapta als nous temps, es transforma en una ciutat moderna, potser encara provinciana en el sentit més afectuós del terme, pensant en un futur expansiu, amb incerteses, però també amb energies renovades.

Aquesta ciutat que comença al segle XXI és la que, resumida en una cinquantena d'indrets o llocs d'interès, aquest llibre presenta al lector. I posa de manifest aquests espais de dues formes: amb la lletra i la imatge, amb la imatge i la lletra. La imatge, gràcies a la professionalitat i l'estil artístic de José Carlos León, pren vida pròpia i gairebé independent del text, i parla i s'expressa amb personalitat pròpia. En efecte, els llocs que s'assenyalen visualment en cada apartat són identificables per ells mateixos, amb una singularitat: cadascuna de les fotografies, tant si reflecteixen un element mil·lenari com d'actualitat recent, convida el lector a voler saber i conèixer més sobre aquell indret.

La selecció dels cinquanta espais o indrets no ha estat fàcil, ja que visualitzar-los exigia una selecció acurada que permetés fer un tast d'una mirada molt personal, la de l'autor literari. Un autor que espera i aspira que, després de fullejar el llibre, el lector encuriosit no es conformi solament amb llegir el text i fruir de cada imatge, sinó que busqui més, demani més, vulgui comprovar *in situ* aquell espai i es pregunti per què s'ha seleccionat aquell lloc, i no aquell altre… La resposta no és fàcil: resumir, seleccionar, en especial si hi ha molt per triar, com és el cas de la ciutat de Tarragona, obliga a adoptar uns criteris previs, a formular unes línies de treball. En definitiva, a ajustar-se a una mena de guió.

El guió elegit ens permet fer un viatge d'anada al passat, i de tornada al present. S'han buscat els elements arquitectònics, paisatgístics, monumentals i humans que més i millor podien definir l'evolució d'aquesta bimil·lenària ciutat, i que sens dubte han deixat d'una o altra manera una empremta que avui encara podem resseguir. A cada lloc, a cada indret, la conjunció de text i d'imatge pretén oferir una simbiosi destil·lada d'un racó de Tarragona que val la pena destacar (i recordar). Hi ha carrers, places, edificis, monuments, palaus, capelles, esglésies, fortins i muralles, el port, les platges, etc., etc. Segurament, qualsevol persona de qualsevol època històrica trobaria en aquesta selecció un o més referents de la seva vida o de la seva estada a la ciutat.

I, tanmateix, tot és adaptable, fungible, transformable. La ciutat s'ha adaptat en cada moment i en cada època a les noves realitats que li venien donades pels canvis inevitables del desenvolupament històric. Ha reaprofitat, com dèiem en començar aquest pòrtic, tot el que trobava, i li ha donat un nou servei o utilitat, i els seus habitants vivien, moltes vegades sense saber-ho valorar adientment, sobre una part impressionant de la història. Segurament, aquesta circumstància té alguna cosa a veure amb el caràcter dels tarragonins: poc arrauxats, gens donats a la impre-

01-17 - 50 llocs tgn.indd 14 9/2/09 14:35:43

visió, excessivament calculadors de tots els beneficis o perjudicis que els poden comportar els seus actes. I, sobretot, poc amants dels canvis sobtats, de les sorpreses (bones o dolentes, tant se val!), dels ensurts. Totes les accions que els tarragonins han coronat amb èxit al llarg de la seva història han estat molt pensades, calculades i meditades: només cal comprovar alguna de les restes encara presents avui dia.

Així, la muralla romana i medieval serveix encara de paret protectora a nombroses cases o edificis. L'aqüeducte de les Ferreres (el "pont del Diable") es féu amb l'objectiu de portar aigua a la ciutat, mancada d'aigua ara com fa dos mil anys, qui sap si algun dia caldrà pensar en nous aqüeductes. La catedral, obra magna de més de dos-cents anys d'esforços constructors, resta inacabada com a símbol perenne que no cal precipitar-se en res, ja que tot té el seu moment i pren el seu temps… L'activitat portuària, també bimil·lenària, és el resultat de la tensió vital de la ciutat envers el mar, coronant pedra a pedra un esforç ciutadà.

I, tanmateix, tot és cada dia nou. A cada moment, a cada època de l'any, a cada època de la història, Tarragona, els seus espais i els seus llocs tenen una vida pròpia, una essència diferent segons qui els contempla, segons qui els observa, segons qui els viu… *Tarragona: 50 indrets amb encant* és també una d'aquestes mirades, amb paraules i imatges, amb presències vitals, amb records del passat, amb històries del present.

Dr. Antoni Jordà Fernández
Professor de la Facultat de Ciències Jurídiques
Universitat Rovira i Virgili
Tarragona, 21 de gener de 2009

01-17 - 50 llocs tgn.indd 15 9/2/09 14:35:48

1

L'amfiteatre

GUIA PRÀCTICA

Situat entre el passeig de les Palmeres, el parc del Miracle, la Via Augusta i la plaça del Cardenal Arce Ochotorena. S'hi accedeix pel parc del Miracle.
Declarat Monument Històric Artístic per Reial Ordre de 5-8-1924 (*Gaceta* 9-8-1924).
Declarat per la UNESCO Patrimoni Mundial (30-11-2000), junt amb la basílica visigòtica i l'església romànica de Santa Maria del Miracle, formant part del Conjunt Arqueològic de Tàrraco.

L'amfiteatre romà de Tàrraco estava situat fora del recinte emmurallat de la ciutat. La utilització habitual d'aquests edificis era la realització de lluites entre gladiadors i de lluites de feres salvatges. Fou edificat a l'inici del segle II dC, sota l'impuls d'un personatge important del qual no sabem el nom. La ubicació en aquesta part de la ciutat, prop del mar i a la base del turó que l'acollia, es pot explicar per la voluntat d'aprofitar el desnivell orogràfic del terreny per a bastir-hi les grades on se situarien els espectadors. La seva forma és el·líptica; a la zona central o arena, amb unes dimensions considerables (61,50 m x 38,50 m), s'hi desenvolupaven els diversos jocs. Aquesta zona central presenta unes construccions subterrànies anomenades *fossae*, que amagaven els mecanismes i tramoies necessaris per a elevar a peu d'arena les feres o els gladiadors. També hi havia una petit espai de culte a la deessa Nèmesi, protectora dels gladiadors i caçadors. Les grades o *cavea* van ser en bona part tallades sobre roca viva; estaven divididas en tres sectors de filades: segons el nivell social s'estava més a prop o més lluny de l'arena. Tot plegat, l'amfiteatre era un monument de gairebé cent deu metres per vuitanta-sis, i que podia encabir, es calcula, entre deu mil i catorze mil espectadors.

L'edifici va ser reformat a començaments del segle III. L'any 259 hi foren cremats vius el bisbe de Tàrraco, Fructuós, i els diaques Eulogi i Auguri, enmig de la persecució religiosa decretada per l'emperador Valerià. Al segle V sembla que l'edifici restava ja abandonat, i a finals del segle VI s'hi edificà una basílica visigoda per commemorar el lloc del martiri. Només en resten avui els fonaments i part del paviment; tenia tres naus i un presbiteri amb absis exterior. També s'hi ubicà un petit cementiri; tot plegat es mantingué fins a l'arribada dels musulmans l'any 713. Amb la Reconquesta cristiana del segle XII, a sobre de les restes de la basílica visigòtica s'hi edificà una església romànica, dedicada a la Mare de Déu del Miracle. Al darrer terç del segle XVI s'hi construí el convent dels frares trinitaris. Finalment, a començaments del segle XIX es convertí l'espai en un penal per als presidiaris que treballaven en la construcció del port de la ciutat. A començaments del segle XX es clausurà el presidi, i se cedí l'espai a l'Ajuntament (1910), que n'inicià les tasques de recuperació arqueològica. L'any 1915 s'ensorrà fortuïtament l'església, i el 1924 el conjunt fou declarat monument arquitectònic i artístic. Fou malmès en part durant la Guerra Civil del 1936-39; posteriorment, diverses campanyes d'excavacions van preservar i restaurar l'antiga esplendor de l'amfiteatre, amb les restes ben visibles de l'església romànica i de la planta basilical visigòtica.

A dalt, detall de la basílica visigòtica, a l'amfiteatre.
A la pàgina següent: vista general de l'amfiteatre.

18-79 - 50 llocs tgn.indd 18 9/2/09 14:40:35

18-79 - 50 llocs tgn.indd 19 9/2/09 14:40:40